

children learn to be independent. Particular attention should be paid to the development of aesthetic development for children with speech impairments. Results of the research. The fairy tale encrypts most of the basic problems and life situations that each person experiences. A person is often locked in some of his problem and is not able to go beyond it, to comprehend the situation from a different, more general angle. The fairy tale, by virtue of its centuries-old wisdom, penetrates deeply into the unconscious child and activates potential parts of the individual that help to find their own way out of the problem state; fairy tale allows not directly, but gently, to approach the assessment of the situation, exercising educational and therapeutic influence both at the behavioral and at the deep moral and value level.

Key words: fairy-tale therapy, children with speech disorders, aesthetic education, conditions for the use of fairy-tale therapy, correction

УДК 373.3.013.3:001.2(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-60-63

Лавренова Марія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
orcid.org/0000-0003-4749-8910

Лалак Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
orcid.org/0000-0003-2613-3541

Пеняк Вікторія Степанівна,
студент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

У статті окреслюється актуальність проблеми інтеграції змісту і форм навчання молодших школярів. З'ясовано, що першим рівнем інтеграції науковці виокремлюють інтеграційні взаємодії на рівні редукції, які здійснюються у формі міжпредметних зв'язків. Міжпредметна інтеграція спрямована на посилення інформаційного змісту та емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів. Авторами проведено ретроспективний аналіз поняття «міжпредметна інтеграція» і проілюстровано використання міжпредметних зв'язків на уроках «Я у світі» та літературного читання в початковій школі.

Ключові слова: інтеграція, міжпредметні зв'язки, початкова школа, літературне читання, «Я у світі».

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку початкової школи характерним є ускладнення змісту освіти, зростання обсягу необхідної інформації та зменшення часу, що відведений для її засвоєння, а також формування у дітей цілісної картини світу. Пошуки шляхів удосконалення системи освіти сприяють відродженню такого методичного явища, як інтеграція навчання.

Першим рівнем інтеграції науковці виокремлюють інтеграційні взаємодії на рівні редукції. Такі взаємодії між дисциплінами здійснюються у формі міжпредметних зв'язків. У педагогічній науці вони розглядаються як міжнаукові зв'язки; як умова, що забезпечує послідовне відображення в змісті предметів об'єктивних взаємодій, які мають місце в природі; як умова виховуючого та розвиваючого навчання; як принцип навчання тощо. Міжпредметні зв'язки на уроках у початковій школі викликають у дітей інтерес до занять, сприяють формуванню ключових та предметних компетентностей, оптимальному виховному процесу.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Міжпредметні зв'язки розглядаються в різних аспектах – філософському, психологічному, загально-педагогічному та інших, що породжує різноманітні підходи до їх трактування та класифікації. Проблема інтеграції у психолого-педагогічній теорії досліджувалася науковцями в різні періоди і з різних позицій. Ідея інтегрованого підходу до навчання, енциклопедичності та взаємозв'язку знань була започаткована у роботах основоположників педагогіки Й. Гербарта, А. Дістервега, Я. Коменського, Дж. Локка, Г. Песталоцці. Про важливість інтеграції знань неодноразово наголошувалось у прогресивній

педагогіці [4]. Ще в епоху Відродження вчені, виступаючи проти схоластики в навчанні, підкреслювали важливість формування у школярів цілісних уявлень про взаємозв'язок природних явищ.

Сьогодні ідея інтеграції змісту і форм навчання приваблює багатьох науковців, учителів-практиків. Вченими досліджені дидактичні особливості інтеграції змісту навчання (О. Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко) [5]. Увага провідних дидактів, методистів, педагогів до проблеми міжпредметної інтеграції пояснюється тим, що таке об'єднання спрямоване на посилення інформаційного змісту та емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів. О. Савченко зазначає, що основою уроку з міжпредметними зв'язками є одна навчальна дисципліна, а інформація з інших навчальних предметів використовується з допоміжною метою повторення, прискорення чи закріплення знань. Тобто питання з інших дисциплін мають допоміжне значення [5].

Мета статті: провести ретроспективний аналіз поняття «міжпредметна інтеграція» і проілюструвати використання міжпредметних зв'язків на уроках «Я у світі» та літературного читання в початковій школі.

Результати дослідження. У процесі наукової розробки теоретичних, методологічних та практичних аспектів інтеграції, науковці [2; 3; 5; 8] роз'яснюють як особливість інтегрованих форм проведення уроків у ЗЗСО, так і їх відмінність від уроків з використанням міжпредметних зв'язків. Уроки з елементами інтеграції змісту двох чи більше предметів виражають міжпредметну інтеграцію. Основні тлумачення цього поняття відображені в таблиці 1.

Таб. 1.

Ретроспективний аналіз поняття «міжпредметна інтеграція»

Хронологічні періоди	Сутність поняття
50-ті рр. ХХст.	Подолання предметної автономії здійснювалося шляхом постановки питань, пропонування учням завдань і текстів міжпредметного змісту.
60-ті рр. ХХст.	Яскравим прикладом було використання міжпредметних зв'язків та інтеграції різних видів навчальної, творчої діяльності в педагогічному досвіді видатного педагога В. Сухомлинського.

Продовження таб. 1.

<p>70-ті – 80-ті рр. XX ст.</p>	<p>Досягнення психологічної науки привели до вивчення системних дидактичних відношень між навчальними предметами.</p> <p>Міжпредметність визначалася як дидактичний принцип, який «породив протиріччя між формою і новим змістом, що закономірно призвело до змін форми: перше поступилося місцем поняттю «інтеграція» (А. Кендихова)</p> <p>Якщо раніше терміни «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція» навчального матеріалу вживались як синоніми, то в цей період намітилася їх диференціація. «У тих випадках, коли один предмет є основним, а відомості з іншого викладаються лише в допоміжній ролі з метою повторення, прискорення процесу навчання чи закріплення знань, умінь, навичок, є підстави говорити про міжпредметні зв'язки» (Н. Тесняк).</p>
<p>90-ті рр XXст.</p>	<p>Ці дидактичні поняття почали розглядати як різні.</p> <p>Міжпредметні інтеграційні зв'язки розглядають як умову єдності виховання, як засіб комплексного підходу до предметної системи, як складову частину, вияв одного з основних принципів дидактики – системності та послідовності. (В. Ананьєв, І. Бех, Л. Віготський, О. Леонтьєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн, В. Самарін).</p> <p>При певному співвідношенні між двома або кількома шкільними предметами передбачено взамовикористання спільних для них знань, практичних умінь та навичок, а також методів, прийомів і засобів навчання (І. Лернер, М. Скаткін).</p> <p>Міжпредметні зв'язки – це той засіб, який передбачає комплексний підхід до формування й засвоєння змісту освіти, дає можливість здійснювати зв'язки між предметами для поглибленого, всебічного розгляду найважливіших понять (В. Максимова).</p> <p>Міжпредметні інтеграційні зв'язки слід розглядати як самостійний дидактичний принцип, що передбачає вивчення навчального матеріалу з урахуванням змісту суміжних дисциплін (І. Зверев, В. Максимова, Н. Лошкарьова).</p> <p>Успіх навчання залежить від кількості необхідних взаємозв'язків. Будь-яке навчання зводиться до утворення нових зв'язків, асоціацій. Нові знання вступають в асоціації з уже наявними у свідомості відомостями, які були отримані раніше (І. Павлов).</p>

У контексті нашого дослідження міжпредметні зв'язки на уроках у початковій школі – це система відношень між знаннями, умінями та навичками, які формуються у молодших школярів у результаті послідовного відображення в засобах, методах та змісті навчальних дисциплін тих об'єктивних зв'язків, що існують в реальному світі [1]. Уроки з міжпредметним зв'язками та інтегровані уроки О. Савченко [5] називає різними дидактичними поняттями, оскільки міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань матеріалу з інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення певної теми. На її думку, уроки з міжпредметними зв'язками – це «окремі короточасні моменти уроків, які сприяють глибшому сприйманню та осмисленню якогось конкретного поняття. Тобто міжпредметні зв'язки передбачають використання запитань і завдань із матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми.

Роз'яснюючи відмінність інтегрованих уроків від уроків із застосуванням міжпредметних зв'язків О. Комар, О. Лобановська, Л. Лаптева, М. Фіцула [8] зазначають, що інтеграція передбачає об'єднання матеріалу з двох або більше предметів для цілісного його сприймання, а при застосуванні міжпредметних зв'язків на уроці використовується певний матеріал з інших предметів.

Великі можливості для реалізації виховного спрямування курсу «Я у світі» [9] в початковій школі дає міжпредметний зв'язок з літературним читанням. Як показує практика, на уроках освітньої галузі «Суспільствознавство» варто використовувати виховний потенціал літературних творів для дітей В. Сухомлинського, які допомагають сформувати й розвинути у молодших школярів такі ціннісні орієнтири, як: духовні та сімейні цінності; гуманістичні та естетичні почуття; бережливе ставлення до довкілля, природи тощо. Літературна спадщина педагога багата і різноманітна [6; 7]. Через оповідання, казки, притчі, легенди, написані у зрозумілому для дітей викладі, В. Сухомлинський формує ціннісні орієнтири та настанови, вчить розуміти складність і красу людського буття. Його твори допомагають школярам входити у світ людських стосунків, закладають основи самопізнання, потреби саморозвитку, самореалізації особистості. У дітей молодшого шкільного віку досвід міжособистісних стосунків обмежений вузьким колом зв'язків з навколишнім світом. Читання художніх творів В. Сухомлинського, у яких розкривається внутрішній світ переживань, думок, мрій людини, розширює життєвий досвід дітей, сприяє усвідомленню ними цінностей, норм поведінки, які підтримуються суспільством. Це зміцнює природне бажання дитини ставати кращою, дозволяє їй зрозуміти внутрішній світ інших людей.

Проілюструємо це на практиці. До прикладу, на уроці «Я у світі» при вивченні теми «Яким бути» (розділ «Я-людина», 3

клас) можна запропонувати учням ознайомитися з твором В. Сухомлинського «Білка і Добра Людина» [6, с. 24]. Алгоритм роботи наступний:

1. Учнім пропонується «про себе» прочитати оповідання «Білка і Добра Людина» і знайти відповідь на запитання: «Скільки гарних справ зробила Добра Людина за одну прогулянку лісом»? (Не наступила на жодну квіточку, врятувала життя білочці, врятувала діточок білочки від сирітства і голодної смерті).

2. Метод «Прес»: Висловіть свою думку: Чи могла Добра Людина пройти повз білочку і не допомогти їй? Поясніть причину появи цієї думки. Назвіть факти, що ілюструють ваші докази. Узагальніть свою думку, зробіть висновок.

3. «Трихвилинне есе», «Крісло автора». Проводячи підсумкову роботу за прочитаним текстом, варто попросити учнів протягом 3 хвилин написати те, що спадає їм на думку щодо прочитаного твору. Школярі (за бажанням) читають міні-твори для всього класу у «Кріслі автора», яке виставлено посеред класу.

4. «Незакінчене речення». «Якби я побачив (ла), що комусь загрожує небезпека, я б...»

Цікаві міжпредметні зв'язки можна побудувати на уроках літературного читання. До прикладу, на уроці «Весна іде, красу несе» (Літературне читання, 3 клас). Для творення зв'язного тексту, дітям пропонується така система завдань: закликаємо весну; зробимо відкриття; доберемо антоніми; послухаємо легенду; поринемо в поезію; складемо оповідання; зав'яжемо «вузлики» на пам'ять.

Після спостереження у живій природі молодші школярі, використовуючи знання з народознавства, закликають весну, співаючи заклик-веснянку. Слухають музику, співвідносять споглядання в природі.

– Що відображають звуки? (Сходить сонце, блищить роса, оживає природа, розпускаються квіти, прокидаються пташки, дзюркотить струмочок і сама Весна пішла у веселий танок).

Перед дітьми у маленьких вазочках первоцвіти – проліски, мати-й-мачуха, гусяча цибулька, фіалки, ряст.

– Що допомогло нам відчутти красу? (Спостереження за змінами у живій природі, квітами, слухання музики).

– А як ще можна відчутти красу?

Діти слухають легенду про Нарциса, оглядають живу квітку і відповідають на питання:

– Що ж зробило красеня потворним?

(Байдужість, самозакоханість, зазнайство – риси, які народжують ще більш потворну – егоїзм).

Учні добирають слова-антоніми.

(Краса – потворність, зрада – вірність, любов – ненависть, зло – добро, щирість – заздрість, брехливість – правдивість).

Учні роблять висновок: «Той, хто нищить красу – стає

потворним».

Можна запропонувати учням скласти тексти за поданим початком: Якось навесні хлопчик побачив дивну квітку. Вона йому дуже сподобалась. Вона була... (включається опис). Хотів було зірвати ...

Далі діти вибирають варіанти: 1) ... а квіточка промовляє: «Не губи! Не ..., дай ... білим світом»; 2) ... як раптом помітив краплинку на пелюстці. Йому здалося, що ...

Кінцівку також можна придумати за варіантами: Живи, квітньо, рости, красуйся ...; моя рука ніколи і нікому не ...; краще я тебе (намалюю, сфотографую, приведу до тебе ...). В кінці зачитується оповідання В. Сухомлинського «Хлопчик і дзвіночок конвалії». У підсумку діти скажуть «Хто нас вчить відчувати красу» (магінка-природа).

– Чи всяк може її побачити? (Не може побачити той у кого ліниве око).

– В чому проявляється краса людини? (У рисах, вчинках, поведінці). Діти згадують прислів'я (З краси води не пити. Не все золоту, що блищить). І нарешті вузлик на пам'ять: «До краси можна доторкнутись тільки серцем».

Так проходить зв'язок вивчуваного матеріалу з літературного читання з темами курсу «Я у світі»: «Яким бути?», «Як досягти успіху», «Хочеш бути щасливим, не будь лінивим» [9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, комплексне застосування знань з предметів «Я у світі» та літературного читання – це закономірність сучасного життя, що вирішує складні суспільні, технологічні та виховні завдання. Уміння комплексного застосування знань, їх синтезу, перенесення ідей та методів з однієї науки в іншу лежить в основі творчого підходу до наукової, навчальної, художньої діяльності учнів початкової школи в сучасних умовах науково-технічного прогресу. Озброєння молодших школярів такими вміннями – актуальне завдання сьогодення, яке диктується тенденціями інтеграції в науці та практиці і розв'язується за допомогою використання міжпредметних зв'язків в освітньому середовищі. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей проведення інтегрованих уроків з курсу «Я у світі» та літературного читання.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень – К. : ЮРІНКОН ІНТЕР, 2008. – 1040 с.
2. Коломієць А. М. Міжпредметні зв'язки у контексті проблеми інтеграції / А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2009. – № 2. – С. 61–66.
3. Котелянець Н. Роль міжпредметних зв'язків у розвитку особистості молодших школярів / Наталія Котелянець, Марина Юрченко // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 42–47.
4. Лалак Н. В. Підготовка майбутніх фахівців до інтеграції навчального процесу в початковій школі / Н. В. Лалак // Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія / Г. В. Товканець та колектив авторів. – Мукачево: РВЦ МДУ, 2018. – С. 203–220.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – С. 27–31.
6. Сухомлинський В. Вічна тополя. Казки. Оповідання. Етюди. Для молод. шк. віку / Упоряд. О. Сухомлинською, заг. ред. передм. Д. Чердніченка. – К. : Генеза, 2003. – 272 с.
7. Сухомлинський В. О. – видатний український педагог // Початкова школа – 2000. – № 9. – С. 3.
8. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с.
9. Я у світі. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 3 – 4 класи. [Електронний ресурс]. – Методичний портал: Режим доступу – http://nachalka.com.ua/publ/nova_programa_ja_u_sviti

References

1. Kremen, V. H., ed. 2008. *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kiev: YuRINKOM INTER.
2. Kolomyiets', A. M., Kolomyiets', D. I., 2009. *Mizhpredmetni zv'yazky u konteksti problemy intehtratsiyi [Cross-domain links in the context of integration issues]*. *Pedagogy and Psychology of Vocational Education*, 2, pp. 61–66.
3. Kotelyanets', N., Yurchenko, M., 2000. *Ro'l' mizhpredmetnykh zv'yazkiv u rozvytku osobystosti molodshykh shkolnyariv [The role of cross-curricular connections in the development of the personality of younger students]*. *Home school*, 3, pp. 42–47.
4. Lalak, N. V., 2018. *Pidhotovka maybutnikh fakhivtsiv do intehtratsiyi navchal'noho protsesu v pochatkoviyi shkoli [Preparing future professionals to integrate the educational process in primary school]*. In: H. V. Tovkanets. 2018. *Teacher education and training in the contemporary socio-cultural environment*. Mukachevo: RVC MSU. pp. 203–220.
5. Savchenko, O. Ya. 1999. *Dydaktyka pochatkovoyi shkoly [Primary school didactics]*. Kiev: Heneza.
6. Sukhomlyns'kyu, V.; Cherednychenko, D., ed. 2003. *Vichna topolya: Kazky. Oповідannya. Etyudy dlya molod. shk. viku [Vichna topolya: Fairy Tales. Story. Etudes for the young. sch. Age]*. Kiev: Heneza.
7. Sukhomlyns'kyu V. O. – vydatnyy ukraiyns'kyu pedahoh [Sukhomlynskyi V. O. – prominent Ukrainian teacher]. 2000. *Primary school*, 9, p. 3.
8. Fitsula, M. M. 2006. *Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of high school]*. Kiev: «Akademvydav».
9. Ya u sviti. Prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. 3 – 4 klasy [Ya u sviti. The program for secondary schools. Grades 3 - 4] [online]. Available at: http://nachalka.com.ua/publ/nova_programa_ja_u_sviti.

В статті визначається актуальність проблеми інтеграції змісту та форм навчання молодших школярів. Визначено, що першим рівнем інтеграції є взаємодія міжпредметних зв'язків на рівні редукції, які здійснюються в формі міжпредметних зв'язків. Міжпредметна інтеграція спрямована на посилення інформаційного змісту та емоційного обогачення сприйняття, мислення та почуттів учнів. Авторами проведено ретроспективний аналіз поняття «міжпредметна інтеграція» та проілюстровано використання міжпредметних зв'язків на уроках «Я в світі» та літературного читання в початковій школі.

Ключові слова: інтеграція, міжпредметні зв'язки, початкова школа, літературне читання, «Я в світі».

The article describes the relevance of the problem of integration of content and forms of education of elementary schoolchildren. It has been found that the first level of integration, scientists distinguish integration interactions at the level of reduction, which take the form of interdisciplinary relationships. The attention of leading didactics, methodologists, and educators to the problem of interdisciplinary integration in elementary school is explained by the fact that it aims at enhancing of elementary schoolchildren information content and emotional enrichment of the perception, thinking

and feelings. Interdisciplinary lessons and integrated lessons O. Savchenko calls different didactic concepts, because interdisciplinary relationships involve the inclusion of other disciplines that are of secondary importance for the study of a particular topic in the lesson. According to her view, lessons with interdisciplinary relationships are "some brief moments" of lessons that contribute to a deeper understanding and understanding of a particular concept. That is, interdisciplinary relationships involve the use of questions and tasks from the material of other disciplines that are of secondary importance for the study of the topic. The concept of "interdisciplinary integration" has been retrospectively analyzed by authors and the use of interdisciplinary relationships in "I in the World" lessons and literary reading in elementary school have been illustrated. The complex application of knowledge in these subjects is a regularity of modern life that solves complex social, technical and technological problems. The ability to comprehensively apply knowledge, synthesize it, transfer ideas and methods from one science to another is at the heart of a creative approach to the scientific, educational and artistic activities of elementary schoolchildren in modern conditions.

Key words: integration, interdisciplinary relationships, elementary school, literary reading, «I am in the world».

УДК 37.013

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-63-66

Олексюк Наталія Степанівна,

доктор педагогічних наук, професор,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

orcid.org/0000-0002-1538-1470

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті зазначено основні проблеми сімей, в яких виховуються діти з особливими потребами та обґрунтовано актуальність соціальної роботи з ними. Відповідно до рівня сформованості показника психолого-педагогічної адаптації сім'ї до особливих потреб дитини, виділено три типи сімей (сім'ї з високим, середнім та низьким рівнями) й вказано схеми поведінки батьків стосовно дітей, що мають особливі потреби. На основі аналізу зарубіжних практик виявлено спільні та відмінні риси щодо надання соціальної допомоги означеній категорії сімей в Україні. Розкрито сутність соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами, досліджено й обґрунтовано її зміст. Визначено шляхи оптимізації соціальної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими потребами.

Ключові слова: особливі потреби; діти з особливими потребами; батьки дітей з особливими потребами; соціальна підтримка; соціальна адаптація; соціальна робота.

Постановка проблеми. У сучасному світі соціальний захист сім'ї, дітей, забезпечення рівних можливостей та реалізації прав для всіх, особливо найвразливіших груп населення, набуває пріоритетності. В світлі цього підходу, актуального і для нашої країни, допомога сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами, є особливо важливою. Збільшення кількості дітей з особливими потребами є великою проблемою не лише для України. Воно зумовлене цілим рядом різноманітних екологічних, соціальних, економічних та інших чинників, що негативно впливають на загальне здоров'я населення [3, с. 9].

Багате технологічне підґрунтя для допомоги дітям з особливими потребами та їх родинам має соціальна робота – технології соціальної адаптації, корекції та терапії, забезпечення та обслуговування, консультування, реабілітації та підтримки. Головною метою в соціальній роботі з сім'єю, яка виховує дитину з особливими потребами (у тому числі – соціальної підтримки) є допомога родині у забезпеченні оптимальних умов для виховання і розвитку цієї дитини, створенні сприятливого реабілітаційного середовища, а також допомога у збереженні повноцінного функціонування сім'ї як цілісної системи та всіх її членів [6, с. 124].

Основні положення соціальної підтримки сімей, в яких виховуються діти з особливими потребами, окреслені в законах України: «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї», «Про освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг»; Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»; розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю»; постановвах Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» [1; 2; 4].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У сучасній науці різні аспекти соціалізації та інтеграції дітей з особливими

потребами знайшли висвітлення в працях Л. Байди, О. Безпалько, О. Василенко, О. Расказової та ін. Особливості реабілітації осіб з особливими потребами стали предметом досліджень Т. Єжової, Т. Зозулі, О. Романчука, С. Толстоухової та ін. Питання інтеграції дітей з особливими потребами в освітній простір вивчали такі дослідники, як: М. Войцехівський, С. Сфімова, Ю. Найда, О. Савченко та ін. Технологічний аспект соціально-педагогічної роботи із сім'ями, які виховують дитину з особливими потребами, досліджено Р. Вайнолою, А. Капською, А. Паливодою, Л. Тюптею та ін. Основні парадигми й моделі соціальної підтримки сімей з дітьми з особливими потребами розкрито в роботах Т. Алексєєнко, Ю. Богінської та ін. Проте соціальна підтримка батьків дітей з особливими потребами не була до цього часу предметом системного дослідження.

Мета статті: обґрунтування теоретичних і практичних засад соціальної підтримки батьків, які виховують дітей з особливими потребами. Для виконання поставленої мети нами були визначені такі завдання: схарактеризувати основні проблеми сімей, в яких виховуються діти з особливими потребами; розкрити теоретичні аспекти соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами; проаналізувати зарубіжні практики соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами; обґрунтувати зміст соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами та виявити шляхи її оптимізації.

Результати дослідження. Як очевидно з аналізу різних джерел, дотепер в Україні не було єдиного термінологічного визначення статусу дитини з особливими потребами. У цьому контексті використовувалися такі поняття, як: «інвалід», «дитина, яка має фізичні та психічні відхилення», «дитина з обмеженими функціональними можливостями», «дитина з особливими потребами», «дитина з вадами розвитку», «дитина з особливими освітніми потребами», «аномальні діти», «діти з порушеннями розвитку», «діти з особливими освітніми процесами». Здійснений нами аналіз наукових джерел дав змогу дійти висновку, що дитина з особливими потребами – це особа, віком від народження до 18 років, яка має порушення фізичного та (або) психічного здоров'я, спричинені екзо- та ендегенними чинниками і потребують системної медичної, психологічної та соціальної (соціально-педагогічної) підтримки [1, с. 122; 3, с. 5].